

VYŠETŘOVÁNÍ A ŘEŠENÍ ŠKOLNÍHO NÁSILÍ – ŠKOLNÍHO ŠIKANOVÁNÍ

Problém č.1 – definice

Při vyšetřování školního šikanování první instancí (školou) je problémem jednotná definice šikany. Z používaných definic lze bezproblémově použít pouze takovou, která bude akceptovatelná (ne na základě dobrovolnosti) všemi třemi základními subjekty – žáky, školou a zákonnými zástupci nezletilých žáků. Vzájemné vysvětlování si co šikana je a není = co za šikanu která ze stran považuje a nepovažuje, zabírá ve vyšetřování velký časový úsek a velmi často dochází k posunutí se mimo problém – problémem přestává být předmětné jednání, stává se jím vyjasňování si definice. Za takovou definici nelze považovat žádnou, která se objevuje v odborné literatuře (takovou definici lze snadno zpochybnit, napadnout a jasně deklarovat, že se jí daný subjekt necítí vázán, neboť používá definici jinou).

Řešení: škola by měla při vyšetřování zacházet pouze s definicí stanovenou metodickým orgánem některým z interních aktů řízení nebo doporučujícím pokynem. V tomto případě lze použít pouze výklad z Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení Č.j. 28 275/2000-22 článek 1, odst.(1):

„ Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví. „

Závaznost definice

Vzhledem k charakteru metodického pokynu – jde o doporučující text , který není ani závazným pokynem, může se stát, že pouhé vyjasnění si definice mezi všemi třemi subjekty nebo její zveřejnění například ve Školním preventivním programu apod. nepostačí a bude nutné učinit definici závaznou.

Řešení: Postupovat podle §30 odst.(1), písm.c) zákona č.561/2004 Sb., školského zákona a definici zakotvit odkazem nebo zařadit do přílohy školního řádu, který je pro účastníky vzdělávání závazný.

Právní praxe: Platná právní úprava pojem šikanování – šikana nepoužívá, nelze tedy statisticky vysledovat skutečný výskyt daného jevu. Nicméně se s termínem pracuje jak na úrovni zahájení trestního řízení, tak na úrovni státního zastupitelství nebo bývá odůvodněním rozsudku. Právní praxe za šikanu obvykle považuje takové úmyslné jednání, které je namířené proti jinému člověku a které útočí na jeho lidskou důstojnost. Rozhodující v tomto případě nebývá to, jestli útoky mají verbální nebo fyzickou podobu, ale právě úmysl – bezprostřední konání, anebo naopak nekonání.

Skutkové podstaty trestných činů

Naplní-li konkrétní jednání pachatele skutkovou podstatu některého z trestných činů (obvykle jde o trestné činy proti lidské svobodě a důstojnosti), jedná se obvykle o tyto:

Vydírání (§235 tr.z.) – poškozený (oběť) je pod pohrůžkou násilí nebo násilím nucena k nějakému úkonu („donesíš peníze nebo tě zmlátíme“; udělej padesát kliků nebo ti zlomím ruku“; „lehni si na zem nebo tě příště zkopu ještě víc“)

Loupež (§234 tr.z.) – násilné jednání s úmyslem zmocnit se věci oběti, postačí i výhrůzka takovým násilím („dej sem ten mobil nebo tě ...“)

Ublížení na zdraví (§221 tr.z.)

Omezování osobní svobody (§231 tr.z.) – bránění ve volném pohybu (přivazování k topení, k židli, zavírání na záchodě)

Poškození cizí věci (§257 tr.z.) – ničení oblečení, osobních věcí apod.

Pohlavní zneužívání, znásilnění (§§242,241 tr.z.) – projevy sexuálního šikanování

Další: útlak (§ 237 tr. z.) – kdo jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl; násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 196 tr., §197a tr.z. zákona); hanobení národa, rasy a přesvědčení (§ 198 tr. zákona), výtržnictví (§ 202 tr. z.), pomluva (§ 206 tr. z.), podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka (§ 260 tr. z.), vražda (§ 219 tr. zákona), krádež (§ 247 tr. zákona), neoprávněné užívání cizí věci (§ 249 tr. zákona).

Problém č.2 – vyšetřování

Vzhledem k tomu, že školní šikanování je jev vyskytující se napříč celým vzdělávacím systémem, je vyšetřovací postup nutné významně přizpůsobovat věkovým zvláštnostem a rozumovým a volným schopnostem žáků případně studentů. Pedagogičtí pracovníci školy jsou schopni si poměrně rychle a dobře osvojit správné vyšetřovací postupy a techniky, jsou-li v tomto směru vzdělávání. Vzdělávání je nutné ale zaměřit právě na tyto strategie, přičemž se efektivní ukazuje vzdělávání – výcvik - školních preventivních týmů a celých pedagogických sborů zaměřené na právě jednu celou školu a její konkrétní jedinečnou situaci (lektor přichází do školy, ne „škola k lektorovi“).

Vzdělávací programy určené pro zástupce jednotlivých škol z lokality (obec, kraj apod.) má význam pouze tehdy, jedná-li se o program určený ředitelům škol – statutárním zástupcům s rozhodovací pravomocí. Výcviky např. školních metodiků prevence nebo výchovných poradců jsou efektivní pouze za předpokladu, že se takového vzdělávacího programu účastní celý školní preventivní tým. Jeden izolovaně vzdělaný zástupce školy nemá obvykle žádnou pravomoc správný vyšetřovací postup do školy přenést a byť by byl vybavený sebelepšími dovednostmi, nemá v mechanismu školy možnost je uplatnit, jestliže není v této své snaze významně podpořen = je to příliš závislé na něčí vůli a ochotě = nejde o systémový a finančně efektivní postup

Řešení: finančně podporovat výcvik jednotlivých celých školních kolektivů v jejich prostředí = přímo ve škole

Vyšetřovací postup uvedený v metodickém pokynu MŠMT:

V souvislosti s vyšetřovacím postupem řešení školního násilí je letos zaznamenán případ šetření vyšetřovacího postupu školy kontrolním orgánem – ČŠI, přičemž škola vyhodnotila školní násilí jako jinou formu, než šikanování, vyšetřování provedla preventivním týmem, školní násilí pachatel nepopíral, škola přijala bezpečnostní opatření a pachateli udělila kázeňské opatření. Přesto byl vyšetřovací postup školy kontrolním orgánem zpochybněn právě s odvoláním na čl.4 metodického pokynu! Taková praxe se jeví poměrně nebezpečná, neboť uvedený vyšetřovací postup je DOPORUČENÝM postupem a ne závazným a jediným

možným postupem. Postup navíc není metodickým pokynem nijak rozvinut a specifikován, takže jej nelze považovat za dostatečně přesný.

(2) Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

(3) Při výbuchu brutálního skupinového násilí vůči oběti, t.zv. "školního lynčování" je nutný následující postup:

1. Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

Doporučení: zaměřit vzdělávání inspektorů ČŠI na daný problém; novelizovat metodický pokyn vzniklý v době, kdy bylo třeba a problém významně upozornit. V současné době je nutné více specifikovat právě vyšetřovací strategie a doporučené postupy. Pokyn navíc odkazuje na právní předpisy nebo informace, které již nejsou platné (prováděcí předpisy k zákoníku práce; informace o spolupráci policie ČR a škol), případně informuje pedagogy způsobem, který není zcela jasný – např. se odvolává na odpovědnost školy za děti – žáky, přičemž tuto odpovědnost je nutné chápat jako odpovědnost za vytváření bezpečných podmínek, nikoli jako odpovědnost za živou bytost a její jednání, na které nemůže mít jiný subjekt vždy vliv nebo řadí snížený stupeň z chování mezi kázeňská opatření, přičemž jde o opatření klasifikační apod. O málovýznamné detaily by se jednalo pouze tehdy, kdyby uvedený metodický pokyn následně nesloužil ČŠI jako jednoznačný návod, kterým poměřuje adekvátnost či neadekvátnost vyšetřovacího postupu školy.

Největší rizika při vyšetřování školní šikany:

- neexistence přesných vnitřních postupů školy (nikdo neví co má kdy dělat)
- neexistence přesných postupů plnění oznamovacích povinností nebo koordinace postupu mezi jednotlivými institucemi

Problém č. 3 – spolupráce mezi institucemi

Při vyšetřování školního šikanování je nutné nastavení konkrétní spolupráce mezi školou, orgánem sociálně-právní ochrany, Policií ČR a Pedagogicko psychologickou poradnou, případně dalšími institucemi, které se konkrétním případem zabývají. Izolované šetření jednotlivými institucemi má obvykle spíše administrativní podobu a je velmi zdlouhavé.

informace: v případě pachatele, který nespĺňuje věkovou podmínku trestnosti, přestože byla skutková podstata trestného činu naplněna, se jeví jako největší problém informování veřejnosti prostřednictvím tiskových mluvčích a médií ve smyslu, že se „nedá nic dělat“.

„Budeme prošetřovat, zda k něčemu podobnému došlo jen jednou, anebo vícekrát. Žáci ve třídě mají 14 a 15 let. U nezletilých není přípustné trestní stíhání a případ bude odložen. Jejich rodiče čekají ale pohovory se sociálními pracovníky. U žáků, kteří již dosáhli 15 let, může případ dojít přes státní zastupitelství až k soudu. Soudce jim pak může udělit alternativní tresty, dohled mediální a probační služby nebo i podmínku,“ tvrdí .....policejní mluvčí .....

Doporučení: Optimální se jeví řešení případů, které přesahují rámec školy, formou případových studií za účasti všech uvedených institucí, pachatele a jeho zákonného zástupce. V případě projednávání případu touto technikou nedochází k zbytečným průtahům a opakovanému vyšetřování a vyslýchání (opakovaným rozhovorům). Technika navíc umožňuje sestavení sociálně-nápravného programu s jednoznačně stanovenými indikátory plnění.

Problém č.4 - Právní povinnosti

ŠKOLA

Škola zajišťuje bezpečnost a ochranu zdraví žáků, poskytuje jim a jejich zákonným zástupcům přiměřené poradenské služby a plní oznamovací povinnost směrem k orgánu sociálně právní ochrany dítěte a orgánům činným v trestním řízení.

Školský zákon (§29) ochrana zdraví a bezpečnosti

- vytvářet podmínky pro předcházení sociálně patologických jevů
- zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí
- poskytovat dětem nezbytné informace nutné k zajištění jejich bezpečnosti a ochrany
- vést evidenci úrazů a zasílat jejich záznam na příslušné instituce

Zákon o sociálně právní ochraně (§10, odst.4) oznamovací povinnost

- Státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení...popřípadě další zařízení určená pro děti jsou povinny oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v §6 odst. 1, a to bez zbytečného odkladu, kdy se o takové skutečnosti dozví /jedná se o oběti protiprávního jednání nebo naopak děti, které se ho dopouštějí, jakož i některých dalších nežádoucích jevů/

Prováděcí vyhláška ke školskému zákonu č. 72/2005 o poradenství ve školách

- 7 (1)ředitel školy zabezpečuje poskytování poradenských služeb ve škole zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence, kteří spolupracují zejména s třídními učiteli...
- (2) Ve škole jsou zajišťovány poradenské služby zaměřené na: (a) prevenci školní neúspěšnosti, (b) primární prevenci SPJ

RODINA

Je povinna posílat dítě do školy (povinná školní docházka) a má právo na poradenskou pomoc školy a obce.

Školský zákon (§22, odst 3) povinná školní docházka

- a) Zákonní zástupci dětí jsou povinni zajistit, aby žák docházel řádně do školy
- b) na vyzvání ředitele školy se osobně zúčastnit projednávání závažných otázek...
- c) informovat školu o...jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání

Školský zákon (§21, odst 1) povinná školní docházka

f) *má právo na informace a poradenskou pomoc školy nebo š.z. v záležitostech týkajících se vzdělávání podle tohoto zákona*

Přestupkový zákon (§31)

- Přestupku se dopustí ten, kdo ohrožuje výchovu a vzdělání nezletilého...tím, že ..zanedbává péči o školní docházku žáka (3 000 Kč)

OBEC

Je-li zřizovatelem školy, pak ji zřizuje. Současně má řadu povinností vyplývajících ze sociálně právní ochrany dětí a to jak v oblasti prevence nežádoucího chování, tak v případě vyhledávání jeho projevů.

Zákon o sociálně právní ochraně (§10, odst.1) oznamovací povinnost

- §10 (1) Obecní úřad je povinen: (a) vyhledávat děti uvedené v §6 odst.1, (b) působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, (c) projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte, (d) projednat s dítětem nedostatky v jeho chování
- (2) Obec v samostatné působnosti a kraj v samostatné působnosti vytvářejí předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí

OBEC S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ

Zákon o sociálně právní ochraně (§§10,11) oznamovací povinnost

- §10(3) Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen (a) sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku; (b) činit opatření k omezení působení nepříznivých vlivů na děti.
- §11 Poradenská činnost (1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností (a) pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, (b) poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte, (c) pořádá v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovu

Problém č.5 – Práva poškozeného

Poškozeným je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. (§ 43 TŘ). Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný

Poškozený má právo:

- uplatnit vůči obviněnému nárok na náhradu škody a navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit tuto škodu.
- činit návrhy na doplnění dokazování zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání před koncem řízení se o věci vyjádřit (tzv. závěrečná řeč poškozeného)
- poškozený se též může nechat zastoupit zmocněncem (§ 50), ten potom může za zastoupenou osobu podávat návrhy, stížnosti, opravné prostředky a zúčastnit se všech právních úkonů, které náleží poškozenému (bezplatná právní pomoc)

Náhrada škody:

Škoda, která může žákovi vzniknout v důsledku šikanování, může být majetkovou újmou (zničené věci, poškozené školní pomůcky) až po způsobení fyzické či psychické újmy. Zákonný zástupce šikanovaného dítěte může požadovat po právnické osobě, která školu zřizuje, náhradu této škody. Jestliže byla rodina nucena žáka po určitou dobu doma „azylovat“ = nemohlo v důsledku újmy na zdraví chodit do školy, nese školská právnická osoba odpovědnost rovněž za škody vzniklé zákonným zástupcům a tito mohou náhradu škod takto vzniklých vymáhat.

Občanský zákoník – odpovědnost za škody

Odpovědnost za škodu způsobenou dětmi z mateřských škol se řídí ustanovením § 422 občanského zákoníku. Podle tohoto ustanovení se postupuje i v případě odpovědnosti žáků základních škol.

o40/1964 Sb. OZ

o§420 (1) Každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti, (3) odpovědnosti se zproští ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil

o§422 Odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání

o(1) Nezletilý...odpovídá za škodu jím způsobenou, je-li schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky; **společně a nerozdílně s ním odpovídá, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled.** Není-li ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost.. schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled.

o(2) Kdo je povinen vykonávat dohled, **zproští se odpovědnosti, jestliže prokáže, že náležitý dohled nezanedbal**

Zákoník práce – odpovědnost za škody

Odpovědnost za škodu týkající se škol a školských zařízení je přechodně (do 1. ledna 2008) upravena v § 391 (část čtrnáctá – přechodná a závěrečná ustanovení, hlava I., díl 1, oddíl 5 – Společná a zvláštní ustanovení o odpovědnosti za škodu) nového zákoníku práce.

Ustanovení § 391 nového zákoníku práce přejímá dosavadní právní úpravu (§ 206 zákona č. 65/1965 Sb. a § 27 nařízení vlády č. 108/1994 Sb., kterým se provádí zákoník práce a některé další zákony).

Odpovědnost právnické osoby vykonávající činnost školy za škodu vzniklou porušením právních povinností nebo úrazem je také v případě žáků středních škol, vyšších

© Mgr. Michaela Veselá; Společně k bezpečí o.s.

odborných škol, konzervatoří, jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky, studentů vysokých škol při teoretickém a praktickém vyučování ve škole nebo v přímé souvislosti s ním (§ 391 odst. 3 a 4 nového zákoníku práce).

Michaela Veselá, Společně k bezpečí o.s.